

می دانیم که یکی از ابعاد بزرگ زندگی ائمه ما، بعد فرهنگی آن است. این پیشوایان بزرگ هر کدام در عصر خود فعالیت فرهنگی داشته در مکتب خویش شاگردانی تربیت می کردند و علوم و دانشهای خود را توسط آنان در جامعه منتشر می کردند، اما شرائط اجتماعی و سیاسی زمان آنان یکسان نبوده است، مثلاً در زمان امام باقر (علیه السلام) و امام صادق (علیه السلام) (به شرحی که در سیره آنان نوشتیم) شرائط اجتماعی مساعد بود و به همین جهت دیدیم که تعداد شاگردان و راویان حضرت صادق (علیه السلام) بالغ بر چهار هزار نفر می شد، ولی از دوره امام جواد تا امام عسکری (علیه السلام) به دلیل فشارهای سیاسی و کنترل شدید فعالیت آنان از طرف دربار خلافت، شعاع فعالیت آنان بسیار محدود بود و از این نظر تعداد راویان و پرورش یافتگان مکتب آنان نسبت به زمان حضرت صادق (علیه السلام) کاهش بسیار چشمگیری را نشان می دهد. بنابر این اگر می خوانیم که تعداد راویان و اصحاب حضرت جواد (علیه السلام) قریب صد و ده نفر بوده اند (1) و جمعا 250 حدیث از آن حضرت نقل شده (2)، نباید تعجب کنیم، زیرا از یک سو، آن حضرت شديداً تحت مراقبت و کنترل سیاسی بود و از طرف دیگر، زود به شهادت رسید و به اتفاق دانشمندان بیش از بیست و پنج سال عمر نکرد!

در عین حال، باید توجه داشت که در میان همین تعداد محدود اصحاب و راویان آن حضرت، چهره های درخشان و شخصیت های برجسته ای مانند: علی بن مهزیار، احمد بن محمد بن ابی نصر بزنطی، زکریا بن آدم، محمد بن اسماعیل بن بزيع، حسین بن سعید اهوازی، احمد بن محمد بن خالد برقی بودند که هر کدام در صحنه علمی و فقهی وزنه خاصی به شمار می رفتند، و برخی دارای تالیفات متعدد بودند.

از طرف دیگر، روایان احادیث امام جواد (علیه السلام) تنها در محدثان شیعه خلاصه نمی شوند، بلکه محدثان و دانشمندان اهل تسنن نیز معارف و حقایقی از اسلام را از آن حضرت نقل کرده اند. به عنوان نمونه «خطیب بغدادی» احادیثی با سند خود از آن حضرت نقل کرده است (3). همچنین حافظ «عبد العزیز بن اخضر جنابذی» در کتاب «معالم العترة الطاهرة» (4) و مؤلفانی نیز مانند: ابو بکر احمد بن ثابت، ابو اسحاق ثعلبی، و محمد بن مندة بن مهربذ در کتب تاریخ و تفسیر خویش روایاتی از آن حضرت نقل کرده اند (5).

پی نوشت ها :

«مسند الامام الجواد» تعداد یاران و شاگردان امام جواد را 121 نفر می داند (عطاردی، شیخ عزیز الله، مسند الامام الجواد، مشهد، المؤتمر العالمی للامام الرضا (عليه السلام) ، 1410 هـ. ق) و قزوینی آنها را جمعا 257 نفر می داند (قزوینی، سید محمد کاظم، الامام الجواد من المهد الى اللحد، الطبعة الاولى، بیروت، مؤسسة البلاغ، 1408 هـ. ق)

(2) آقای عطاردی در مسند الامام الجواد با احصائی که کرده مجموع احادیث منقول از پیشوای نهم را در زمینه های مختلف فقهی، عقیدتی، اخلاقی، و... ، تعداد مذکور در فوق ضبط کرده است.

(3) تاریخ بغداد، بیروت، دار الكتاب العربی، ج 3، ص 54 و 55.

(4) امین، سید محسن، اعیان الشیعة، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، 1403 هـ. ق، ج 2، ص 35.

(5) ابن شهر آشوب، قم، المطبعة العلمية، ج 4، ص 384.